

Fig. 1. Ydre, set fra sydøst. LL fot. 1976. — *Exterior seen from the south-east.*

STORE TÅSTRUP KIRKE

MERLØSE HERRED

Roskildebispens henlagde 20. febr. 1320 bispetienden til underhold af fattige peblinge¹. I Roskildebispens jordebog er kirken opført med en afgift på 2 mk.². 1492 nævnes en Roskildekannik som sognepræst³, og på degnestolen fra 1525 ses våben for Lave Urne, biskop sammesteds. 1567 var der 78 tiendeydere i sognet⁴. O. 1666 ansås patronatsretten for kongelig⁵, og 5. juni 1683 fik Ulrik Frederik Gyldenløve skøde på jus patronatus til Store Tåstrup og annekset Ugerløse med kirkens andel af tienden, herlighed over præstegård og degnebol og al anden indkomst samt kaldsret⁶. 1735 betænkte hans søn, Ferdinand Anton Dannekiold-Laurvig, der 1728 havde overtaget den i sognet beliggende Merløsegård, kirken med gaver (falterklæde, fmessehagel, oblatæske, forgyldning af kalk og disk). 20. aug. 1692 var kongetienden for en fordring på kronen på 2.200 rdl. blevet tilskødet Bremerholms kirke i København⁷.

Efter at grev Frederik Knuth foruden Merløsegård også havde erhvervet Bonderup 1808, har kirken hørt under begge godser, dog således at finansminister grev Moltke kun ejede 3/5⁸. 26. juni 1918 overgik kirken til selveje.

Kirken ligger på flad mark i landsbyens søndre udkant. Det stigende befolkningstal i den nærliggende stationsby, Store Merløse, har nødvendiggjort udvidelser af kirkegården, først mod nord o. 1915, derefter i 1934 en mindre i øst mellem kirkegården og præstegården⁹.

Kirkegårdens hegn og indgange. Kirkegården, der har bevaret gamle grænser mod syd og til dels i vest, hegnes overalt af hvidtede, teglhængte mure. Ældst - muligvis middelalderlig - er sydturen, bortset fra udvidelsen mod øst og en

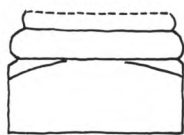
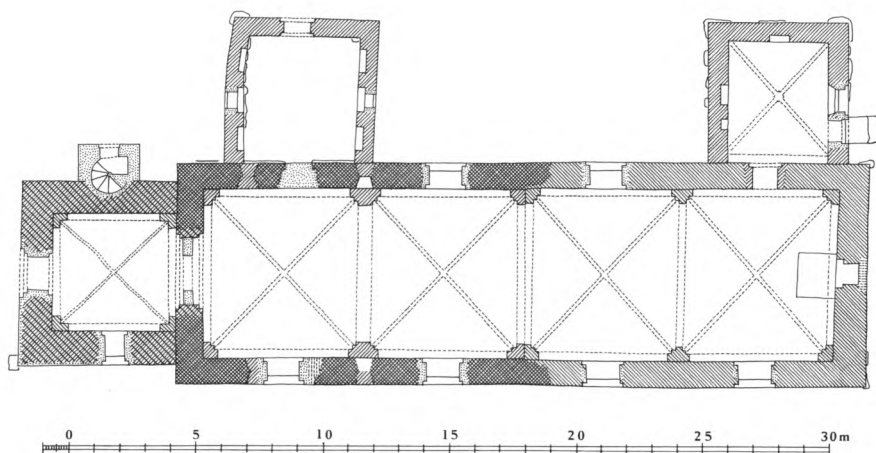
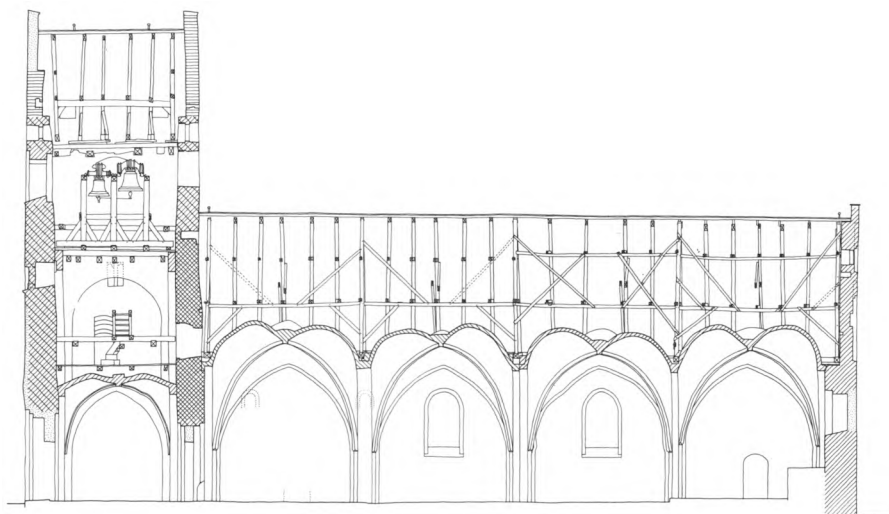

Fig. 2-4. 2. Base til \dagger dværgsøjle i tårnets vestre dobbeltvindue. 1:10. Målt af Birgit Als Hansen 1980 (s. 324). — *Base of \dagger colonnnette in western double window of the tower.* 3. Længdesnit. 1:300. Målt og tegnet af Jørgen Thomsen 1978. — *Longitudinal section.* 4. Plan. 1:300. Målt af MB 1959, tegnet af HJ 1980. Signaturforklaring s. 9. — *Ground-plan. Key on p. 9.*

strækning ud for kirken, som er ommuret i nyere tid. Muren er af munkesten over en syld af store, delvis rejste marksten; mod kirkegården er de to øverste skifter udkraget. Af vestmuren omkring den gamle kirkegård er strækningen nord for porten stærkt flikket over frempringende markstenssyld, mens muren syd for porten inklusive hjørnet er nyere, antagelig fra 1800'ernes anden del, og opført af små mursten. Muren omkring kirkegårdens nordre udvidelse er af kløvsten, mens der til indhegning af øst-udvidelsen er benyttet mursten. Indenfor murene står enkelte træer: i sydvest en eg, i nordvest tre hængeaske, og endvidere indrammer stynede lindetræer gangen fra porten til tårnet.

Hovedindgangen er i syd mod landevejen og lukkes af to jerngitterfløje, ophængt i kraftige, murede piller med blyklædt, pyramideformet afdækning, hvorover kugle. Dette indgangsparti stammer muligvis fra o. 1868, da adgangen til kirken forlagdes til tårnet.

Lågen i sydturen ud for tårnet omtales tidligst 1665-66¹⁰; i sin nuværende skikkelse har den moderne bræddefløj, ophængt i murede piller, som kan være ombygget 1871¹¹. Lågen i øst ud for korgavlen, som skaber forbindelse mellem præstegård og kirke, er rimeligvis etableret samtidig med udvidelsen 1934. Den brunmalede tremmelåge er ophængt i murede piller.

—En \dagger nordportal med kamtakker over port og låger nævnes 1671 —72¹⁰ og har antagelig været senmiddelalderlig. \dagger Kirkeriste. 1662-63 fik kirkeristen ny egeramme, men allerede 1671 —72¹⁰ optoges det gamle jern af ristene, som erstattedes af stenter.

\dagger Bygninger på kirkegården. 1662-63 nedbrød Jens muremester, Roskilde, den gamle kirkelade, og 1669-70 bortgav man mursten herfra. 1671 omtales det »gamle, øde kalkhus«, hvis tag allerede var nedtaget¹⁰. Samtidig foreslog man, at materialerne herfra genanvendtes ved tårnets skalmuring. Kalkhuset kan have været en fritstående bygning; men det kan ikke udelukkes, at det var et våbenhus på sydsiden, som i øvrigt ikke har efterladt sig spor. - Et *materialhus*, hvis vestende 1932⁹ indrettedes til nødtøftshus, blev nedrevet 1948.

Fig. 5-6. 5. Detalje af korets nordmur, set fra sakristiets loft (s. 325). HJ fot. 1980. — *Detail of the northern wall of the chancel, seen from the loft of the sacristy.* 6. Menneskehoved, udkåret 1578 i kridtstenskvader under glamhul på tårnets nordside (s. 326). Morten Aaman Sørensen fot. 1980. — *Human mask, carved 1578 in limestone beneath the belfry opening on the northern side of the tower.*

Kirken er et langhus, bestående af den oprindelige kirkes skib fra 1100'rne samt et kor fra tiden o. 1500. Tårnet i vest er næppe meget yngre end den ældste stenkirke, mens våbenhuset i nord antagelig er kommet til i tiden 1350-1450; et sakristi på korets nordside er opført o. 1525. Orienteringen er omtrent solret.

Materiale og teknik. Hvor oprindeligt murværk står synligt, er det af *frådsten*, dækket med grusblandet, hvidtet puds. En jorddækket *skråkantsokkel* er konstateret 1980 på skibets nordside, vest for kapellet. På indersiden af vestre taggavl, som er en kassemur med kerne af marksten, er frådstensmaterialet lagt i bælder, hvor skifter med 35-45 cm høje kvadre veksler med to til fem skifter af ganske smalle flager. Murhøjden er ca. 5,3 m fra jordsmon til oprindelig murkrone.

Skibet har i hver flankemur haft tre *vinduer*, det ene vest for døren; de er nu alle tilmurede og delvis borttaget af yngre lysåbninger, kun det midterste par er tilgængeligt fra loftet. I ydre murflugt måler det midterste af sydsidens vinduer ca. 160x77 cm, og sidder med issepunktet ca. 70 cm under oprindelig murkrone. Indvendig måler det tilsvarende i nord ca. 70 cm i bredden og har lysning ca. 50 cm indenfor murflugten. Den oprindelige *norddør*, der tilmuredes 1868, da indgangen forlagdes til tårnet, synes af normal romansk type med indvendig plankeafdækning. Syddøren er i hovedsagen borttaget ved indsættelsen af et stort vindue, og kun den østre vange er nu synlig i det ydre. - I det *indre* synes loftsbjælkerne at have været indbygget i murkronen.

Det høje, slanke *tårn* viser på flere punkter slægtskab med det oprindelige i Nørre Jernløse (s.88f.) og er måske tilføjet allerede i 1100'rne. Murværket, der er lige kraftigt i hele højden, består forneden hovedsagelig af marksten iblandt enkelte frådsten, mens kridtstenskvadre er altdominerende i de øvre partier. Tårnrummet, som ikke synes at have bevaret oprindelige åbninger mod det ydre, forbindes med skibet ved en bred rundbuet arkade med false på begge sider. Oprindelige stokværksinddelinger konstateres ikke, men på hver af tårnets tre frie sider

findes et samtidigt dobbeltvindue, som belyser det nuværende mellemstokværk. Åbningerne, som er af en type, der kendes fra adskillige tidlige tårne¹², har ydre tvillingbue, som nu mødes på en sekundær pille af munkesten. Ved igangværende restaurering (1980) er den forsvundne dværsgøjles kridtstensbase fremdraget under den sekundære sålbænk (fig. 2); nu ses ligeledes, at afdækningen er sammensat af to kridtstenskvadre, hvori buerne er udskåret. Mod det indre har gluggerne, i lighed med tårnets øvrige oprindelige åbninger, en vandret plankeafdækning. På østsiden over tagryggen er der et enkeltsiddende, udvendigt rundbuet glamhul og umiddelbart ovenover tre lave, rundbuede åbninger — et mønster, som er beslægtet med kompositionen i Nørre Jernløse. Disse tre åbninger, der gentages i vest, sidder højere end flankemurene, hvis krone imidlertid oprindelig har haft mindst samme højde. Det er dog sandsynligt, at tårnets taggavle fra første færd var øst-vestvendte.

Tilføjelser og ændringer. Nordsidens *våbenhus* (siden 1897 kapel), der ikke er det ældste på stedet, kan ifølge blændingskompositionen stamme fra tiden o. 1400. Materialet er munkesten i munkeskifte over en syld af marksten, som er synlig i det indre. Flankemurenes krone med falsgesimsen er næppe oprindelig, men resultatet af senere reparationer¹³. Den fladbuede, indvendigt faldede dør sidder udvendig under spidsbuet spejl. Den er forskudt mod vest, og dens spejl sidder så højt, at bunden i to af den kamtaktede gavls ialt fem spidsbuede blændinger ligger i højere niveau. Der er ingen umiddelbar forklaring på gavlens asymmetriske komposition, som ikke nødvendigvis er resultat af en ændring. Sekundær er derimod den lem, som er indsat i midterblændingen, der foroven har en oprindelig lyssprække. I det indre har hver flankemur tre fladbuede spareblændinger, af hvilke den midterste gennembrydes af rundbuet vindue med sprosseværk af støbejern, formentlig indsat o. 1897¹¹, da det gamle våbenhus indrettedes til ligkapel, og det flade loft gipsedes.

Det oprindelige skibs to *hvælv* er antagelig indbygget i 1400'rne. De spidse hvælvbuer hvi-

Fig. 7. Indre, set mod øst. LL fot. 1976. — Interior, seen to the east.

ler på faldede vægpiller uden markering af vederlag. Skjoldbuerne er helstens, ribberne halvstens og jordbuen to sten bred; der er lette overribber med bindertænder. Samtidig med hvælvsbygningen er murkronen forhøjet med tre-fem skifter munkesten, der udvendig danner falsgesims.

Langhuskoret er formentlig opført i tiden o. 1500-25 som en fornyelse, der også har sat sig spor i inventaret (korbuekrucifiks, degnestol m.m.). Materialet er munkesten i munkeskifte, suppleret med enkelte marksten. Sylden er kun delvis synlig, og flankemurene afsluttes af trappefrise, hvorover falsgesims af to skifter kopper. Fra sakristiets loft ses, at murværket ud-

vendig har stået blankt med frisens bund fremhævet af hvidtekalk (fig. 5). Samme sted iagttages tillige en dobbelt, *rudeformet murdekoration*, bestående af sortbrændte sten, hvis nedre, nu overhvidtede del anes fra selve sakristiet. Taggavlen smykkes af ni høj blændinger, hvis tvillingdelte afslutning over den faldede hængestav er gået tabt ved ommuring af kammene og fjernelse af kamtakkerne. Midterblændingen er etagedelt og har spidsbuet afdækning af den nedre blænding, der i lighed med de to flankerende fremhæves af cirkelblænding; den øvre blænding har rektangulær glug. Et rundbuet, falset vindue i øst er nu tilmuret i ydre murflugt, mens sydsidens to spidsbuede vinduer

synes urørt på nær en borthugning af indre false ved indsættelsen af støbejernsrammerne 1868. Hvælvene synes ikke at være i forbandt med murene, men er utvivlsomt samtidige og udført som efterligninger af skibets ældre hvælv. De falsede vægpiller er uden vederlagsmarkering og bærer spidse helstens skjold- og jordbuer; halvstensribbernes første sten over vederlag har affasede sider, og på hvælvets overside er der levn af trinkamme.

Sakristiet er næppe meget yngre end langhuskoret, men synes dog ikke planlagt ved dettes opførelse. Materialet er munkesten i munkeskifte over en syld af marksten, der til dels står rejst i selve murværket. Muligvis er der indtruffet standsninger i byggeriet undervejs med heraf følgende planændringer. Herpå tyder den omstændighed, at flankemurenes gesims afviger i formen, ligesom gavlens nedre og øvre blændingsudsmykning har forskudte akser. Vestre flankemur har trappefrise som koret, mens der i øst er en tandsnitgesims. Den kamtaktede gavl har i tagfoden en frise af forsænkede kors, hvorover syv højblændinger med vandret falsat afdækning. Østsidens fladbuede vindue er muligvis delvis oprindeligt; det gælder de smigede indre karme, mens den ydre falsede indfatning synes sekundær. I det indre ses fladbuede nicher i nord og vest. Hvælvet hviler på forlæg i murene og en rundbuet, helstens skjoldbue mod koret; halvstensribberne mødes i toprude. Døren til koret er fladbuet og falsat mod sakristiet. Den omstændighed, at dens lodrette midterakse korresponderer med korets rudeformede murdekoration, kunne tyde på, at døren ikke er sekundært indsat i kormuren.

Tårnets ombygning. Det romanske tårn har såvel i middelalderen som i eftermiddelalderlig tid gennemgået flere ændringer. Ældst er tårnrummets hvælv, der hviler på vægpiller og har spidse helstens skjoldbuer samt halvstens ribber med vulstprofil. Gulvbjælkerne i det nuværende klokkestokværk understøttes af murede rundbuer, som til dels beskærer mellemstokværkets dobbeltvinduer og hviler på halvstens brede hjørnepiller (jfr. Nørre Jernløse s.90). Klokkestokværkets glamhuller er sekundære på de tre

frie sider: mod syd og vest to slanke fladbuede åbninger med fladbuet spejl ude som inde; mod nord én stor, udvendigt falsat, fladbuet åbning (af hensyn til klokkernes indhejsning). De øst-vestvendte taggavle er glatte og krones af kamtakker. Materialet er munkesten og genanvendte kridtsten (bortset fra ommuringen med små gule sten i vestgavlen). I en kridtstenskvader nær østgavlens top er indhugget et *menneskeoved*. Da et tilsvarende (fig. 6), men større, over »An(n)o 1578« er udført i kridtstenskvadre under nordsidens glamhul, må man slutte, at ombygningen af taggavle og muligvis tillige indretningen af det nuværende klokkestokværk med dets glamhuller er sket i nævnte år (jfr. †klokke nr. 3).

Trappehuset på nordsiden er opført 1868¹¹ af små gule sten. Det har halvtæg og gavle med kamtakker. En rundbuet, falsat underdør giver adgang til en spindel med loft af fladbuede binderstik og cementerede trin. - Et ældre †*trappehus* nævnes 1836¹¹.

Eftermiddelalderlige reparationer og ændringer. Talrige jernankre på syd- og vestsiden vidner om nødvendigheden af skalmuring på disse tårnets mest udsatte sider. Således anså synet 1671¹⁰ det for nødvendigt, at den af klinker (kridtstenskvadre?) opmurede sydside udhuggedes ca. 1 alen i dybden og skalmuredes med »gamle mursten fra det øde kalkhus«. Samtidig hermed reparerede muremester Iver Petersen, Holbæk, en høj pille ved tårnet.

Det »vindue under tårnet«, som istandsattes 1665¹⁰, har snarest siddet i tårnrummets vestvæg, mens istandsættelsen af »vinduet ved pulpituret« formentlig angik sydsidens vestligste i selve langhuset. 1671-72¹⁰ udførtes et nyt vindue i nordsiden, og hertil genanvendtes noget af det gamle vindue »med sine stænger«. 1807¹⁴ ønskedes nye vinduer til belysning. Om der med indsættelsen af »et nyt vindue« i sakristiet 1826¹⁵ sigtes til omdannelsen af det eksisterende, er uvist; men det er troligt, at østsidens retkantede dør til kirkegård (og præstegård) er indsat ved denne tid.

1820¹⁵ og 1825¹¹ omtales piller, som nu er fjernet, på kirkens nord- og sydside. O. 1800¹⁵

Fig. 8. Indre, set mod vest. LL fot. 1976. — *Interior, seen to the west.*

stod langhus og tårn blytækket, mens der var tegl på våbenhus og sakristi¹⁴. Blyet på kirken, der nævnes 1662¹⁰, afløstes for langhusets vedkommende 1806¹⁵ af kobberplader, der allerede 1813¹⁶ erstattedes af billigere egespån. O. 1860¹⁷ fik langhuset sit nuværende skifertag.

1868¹¹ var kirkens *hovedrestauration*, bekostet af Den Suhrske Stiftelse, tilendebragt. Eksisterende vinduer havde fået nye støbejernsrammer, og ældre vinduer var samtidig blevet normaliseret i analogi med langhuskorets store lysåbninger. Det gamle våbenhus i nord udskiltes ved tilmuring af døren, og en ny indgangshal etableredes i tårnrummet, der fik fladbuet vestdør i spidsbuet spejl og et rundbuet, falset

vindue i syd. Samtidig gennemgik tårnet en reparation af ydre murværk (skalmuring, opsætning af kvaderfuget cementpuds samt omringning af vestre taggavl), og der opførtes et nyt trappehus. I kirkens indre afhuggedes puds og hvidtekalk af hvælvenes piller og buer, hvis sten rødmaledes og forsynedes med cementerede fuger.

Tagværker. Langhus og sakristi har ældre tagværker af eg, mens der er benyttet fyr i ligkapellet. Langhuskorets dragerstol (jfr. fig. 3) er rimeligvis oprindelig, og tagværket over det gamle skib, hvor drageren under det øverste sæt hanebånd mangler, kan være ombygget i analogi med korets. Tårnets tagværk, som mu-

Fig. 9. Alterbordsforside (s.328). LL fot. 1976. —Altar frontal.

ligvis stammer fra ombygningen 1578, omfatter usædvanlig kraftigt tømmer.

Kirken står hvidkalket og skifertækket på samtlige afsnit undtagen tårnet, der har beholdt blyet. Det indre præges også af restaureringen 1868. I sakristiet er der gule sten på fladen som gulvbelægning, mens ligkapellet har gule og røde sten, lagt i sildebensmønster. Gulvet i koret, midtergangen og tårnrummet er af store gullige, ottekantede fliser, der veksler med mindre kvadratiske sorte; i stolene er der ferniseret bræddegulv.

Allerede 1877¹¹ fik kirken kakkellovn; 1946⁹ besluttedes at installere elektrisk varme.

Kalkmalerier. O. 1200-1300. På overvæggene af det oprindelige skib, særlig i nord, i og omkring det delvis åbne vindue, ses svage spor af en udmaling i gule og røde farver på hvidt kalk over vægpuksen. Kronfrisen, hvis art ikke med sikkerhed kan bestemmes, synes at have små hjerteblade langs de indrammende afstribninger. Vinduets indersmige har været bemalet og omfatter muligvis en topmedaljon. I murfladen har vinduet stået indrammet af smalle bånd, og umiddelbart øst for synes malet en arkade.

†*Kalkmalerier.* Ved beskrivelsen 1758¹⁸ bemærkedes, at der overalt på hvælvene i kirken var malet »blomster af adskillige kulører«.

INVENTAR

Oversigt. Kirkens indre er stærkt præget af restaureringen 1868, da altertavle, stole og orgel anskaffedes af nyt, og inventaret blev egetræsmalet. Alligevel er betydelige, ældre inventarstykker til stede. Fra 1500-ernes første fjerdedel, da koret ombyggedes, findes alterkalk, korbuekrucifiks med sidefigurer, degnestol dateret 1525 og dørfløj. Fra århundredets slutning stammer alterbordsforsiden og endnu en dørfløj, mens der af altertavlen fra 1595 kun er bevaret storvingerne, som ligger på loftet. Prædikestolen er udført i Lorentz Jørgensens værksted 1657, og døbefonten med himmel er jævaldrende. Et dåbsfad af tin kan være tilkommet samtidigt, mens fad og kande af messing blev skænket 1709 og en lysekroner 1784.

Alterbord, middelalderligt, 172x ca. 150 cm, 118 cm højt, muret op ad østvæggen, på tre sider dækket af panel. Oversiden af den bageste, utildækkede del synes at bestå af små marksten.

Alterbordspanel (fig. 9), 1575-1600, af fyr, 107x180 cm. Forsidens tre felter flankeres og adskilles af kannelerede søjler, de yderste med kompositkapitæler, de midterste med fantasikapitæler. Forneden ny fodliste, foroven glat, gennemløbende frise, indrammet af nye lister. Sidestykkerne har to højkantfyldinger, hvorover smalfyldinger, alle indrammet af profillister; nordsidens panel er bredere end sydsidens, som er suppleret med to brædder for at nå ind til

væggen. I forsiddens tre arkader malet fremstilling af Kristus på korset og de to røvere på landskabelig baggrund¹⁹; i sviklerne engle, midtfeltets med bæger, sidefelternes med basun. Forsiddens rammelister har sammen med endepanelerne egetræsmaalning; i øvrigt dominerer hvidgråt og grønt ledsaget af okker, gult og rødbrunt.

†*Alterklæder*. 1758 fandtes et klæde af sølv og guld, skænket af grev Danneskiold-Laurvig 1735¹⁸ (sml. alterkalk og oblatæske). 1868 anskaffedes et af rødt silkefløj¹¹.

Altertavlen er et maleri (fig. 10), olie på lærred, 213x157 cm, forestillende Kristus i Getsemane, signeret: »H. Olrik pi(nxit) MDCCCLXVII« i samtidig, nygotisk ramme af umalet eg med enkel, gylden staffering. Den knælende Kristus er ikklædt rød kjortel, hvorover hvid kappe. Klippegrunden er brunlig, baggrundens træer mørkegrønne; til højre skimtes lidt blå himmel.

†*Altertavle*, med malet årstal 1595²⁰. Af indberetningen til Hofman 1758 og J. H. Larsens beskrivelse 1842 fremgår, at det var en stor tavle med otte felter, hvori malede skriftsteder, formentlig seks i storstykket og to i topstykket, som det kendes fra f.eks. Udby og Mern²¹. Storvingerne, 204 cm høje, ligger på våbenhusloftet. Deres udseende, sammenholdt med beskrivelsen af tavlen, henfører den til en gruppe, hvortil også hører tavlerne i Nørre Jernløse (s.97) og Udby (Tuse hrd.). Karakteristisk er bl.a. udsvævingerne langs kanten og udsmykningens asymmetriske akantusranker omkring englehoved i medaljon. 1758 læstes »øverst« på tavlen (i topfelterne?): »Saaledes elskede Gud Verden .. « på latin og på dansk, »midtpå« (i de seks storfelter?) indstiftelsesordene på dansk, latin og tysk, og »nederst« (i postamentfeltet?): »Saa ofte I æder . . .«, på dansk, latin og tysk²². Til siderne, muligvis på postamentfremspringene som i Nørre Jernløse, fandtes adelige våbener for Christoffer Pax og hans hustru, Sophie Galt²³. 1864 fandt synet altertavlen mørk og skummel af farve, hvorfor den burde restaureres, men 1867 var den nye færdig og ventedes daglig¹¹.

Fig. 10. Altertavle med maleri fra 1867 af H. Olrik (s.329). LL fot. 1976. — *Altar-piece with painting 1862 by H. Olrik.*

Figur fra †(side)altertavle. Anna selvtrødte (fig. 17), fra o. 1475-1500, 141 cm høj, er iført lang, fodsid kjole med fire smalle læg foran; derover bærer hun kappe, som holdes sammen i halsen af et bånd med kvadratisk spænde. Kappen løftes op i livet, hvor Anna støtter den lille Maria-figur med Jesusbarnet på venstre hofte. På det lange, udslåede hår bærer Maria en krone, nu uden takker; hun er ikklædt langærmet kjole.

Fig. 11. Alterkalk (s.330). LL fot. 1976. — *Altar chalice.*

Det nøgne Jesusbarn, som hun holder foran sig, mangler både hoved, arme og venstre ben. Anna har mistet højre arm, som har været sat løst ind i ærmegabet. Figuren er kraftigt udhulet bagtil. Både Anna og Maria har boret hul i hovedet. Der findes få farvespor: rødt på læberne og i ærmeforet samt lidt forgyldning på Annas kappe. Alle tre har ubetydelige rester af kridtgrund. Siden 1974 på nordvæggen i tredje fag, tidligere i sakristiet.

Altersølv. Kalk (fig. 11), o. 1500-25, 23,5 cm høj. Fodens seks kølbueformede tunger har fodplade i to afsæt og gennembrudt standkant. På hjørnerne af det sekskantede skaft sidder snoede småstave, og tilsvarende danner den skål, hvori bægeret hviler. Til knoppens rudebosses er lodret rosetter. Fodtungerne smykkes af graveringer: 1) Kristus på korset (fig. 12a), 2) Maria med

Jesusbarnet på armen, 3) dekorativt ornament, 4) uidentificeret dyrefabel (fig. 12b). En ged? står på bagbenene og æder kvistene af et træ, mens det ene forben er fanget i en grengaffel. Dyret dies af en satyr, og en hund? snapper efter dens halestump, eller fortærer dens ekskrementer. I indberetningen 1758 siges billedet at forestille en ulvinde med en kvist i munden, stående på bagbenene; under hende en gammel mand, som patter hende og bagved hendes unge¹⁸. Den usædvanlige fremstilling kan være tænkt som en nadverligelse, en dyrisk parallel til Korsfæstelsen, som sidder på den modsatte side. 5) Dekorativt ornament svarende til nr. 3; 6) enklere ornament. Under en af fodtungerne graveret våben for ejeren af Merløsegård, Ferdinand Anton Danneskiold-Laurvig, som 1735 bestodte forgyldning af kalk og disk¹⁸ (sml. oblatæske og falterklæde).

Disk, 1800'rne, tv. 17 cm, glat, med graveret cirkelkors på fanen.

Oblatæske, 1722, hjerteformet, ca. 10x9 cm og 15 høj, glat, skænket 1735 af grevinde Ulrica Eleonora Danneskiold, født Reventlow¹⁸ (sml. falterklæde). Hendes spejlmonogram er graveret på æskens flade låg. Under bunden fire stempler: skjoldformet mestermærke med A · K over 172? (3, 6 eller 8), muligvis for Axel Krøyer (Bøje Tillæg s. 19), Københavnsmærke 1722, gardeinmærke for Conrad Ludolf og månedsmærke tyren.

Alterkande, formentlig 1845-50, af kongeligt porcelæn, sort med guldkors²⁴.

Sygesæt, bestående af kalk og disk fra 1639 samt nyere oblatæske. Kalken er 12 cm høj, af almindelig barokform svarende til f.eks. samme mesters kalk i Nørre Jernløse (s. 98). Den seks-tungede fod har fodplade med vulst og lodret standkant. Sekssidet skaft. Knop med seks glatte tunger på over- og undersiden. På bægeret graveret versalindskrift: »Tostrvps kircke 1642«. Under bunden to stempler: ovalt mestermærke med sammenskrevet SP for Steen Pedersen (Bøje 142) og Københavnsmærke 1639. Den tilhørende disk, 9,5 cm i tv., er glat, med graveret cirkelkors på fanen. Under bunden samme indskrift som på kalkens bæger

Fig. 12 a-b. Graveringer på alterkalkens fod. a. Korsfæstelsen. b. Dyrefabel, sml. fig. 11 (s.330). LL fot. 1976
— Engravings on the foot of the altar chalice. a. The Crucifixion. b. Animal fable (cf. fig. 11).

og de samme to stempler²⁴³. En *†sølvflaske* til brug for de syge blev omgjort og forbedret med et lod sølv 1671¹⁰.

Alterstager, 1600-50, højde 34 cm, med høj, hvælvet fodskål. Over fladt led med spidsovalt tværsnit har skaftet stor vulst og dernæst balusterled. Dyb lyseskål med lysetorn af messing. - Syvarmet *stage*, fra o. 1900, på cirkulær fod.

†Messehagler. 1735 skænkede grev Danne-skiold-Laurvig en messehagel af »guld fundor«, smykket med et stort sølvkors af brede sølv-agramaner¹⁸. 1842 beskrives messehaglen som prægtig, men ikke smuk, af guldvæv²⁵. Det er muligvis den samme, der 1866 omtales som »antik«, af sølvbrokade, med nyt for¹¹. Ved restaureringen to år senere anskaffedes en ny, af rødt silkefløj¹¹.

Alterskranke, fra 1858 eller kort forinden²⁶, svarende til Tølløses fra 1851 (s. 231). Hesteskoformet, med glatte, firkantede standere af eg og derimellem spinkle messingstænger. Den afløste et *†jernrækværk*, som 1828 burde forlænges, hvor det manglede¹¹.

Døbefont med himmel (fig. 13), fra o. 1650, af eg, nuværende højde 101 cm. Den kalkformede font hviler på en sekskantet fod, hvis sider smykkes af volut med maske. Foran flad niche i hver af skaftets sider står de fire evangelister med deres symboler (Johannes' fornyet 1923); de omgivende pilastre og svikler smykkes af bruskornamenter udført i fladsnit, som er limet på (fig. 20). Glatte kapitæler med flad bosse. Sekssidet, skålformet kumme med medaljoner dannet af reliefskårne bruskdekorationer på si-

Fig. 13. Font (s. 331) og korbuekrucifiks (s. 333). LL fot. 1976. — *Font and chancel arch crucifix.*

derne. Foroven og forneden er der ligesom på foden bølgelister.

Himlen er 106 cm høj og ligeledes sekssidet; den bæres af seks bruske bøjler, som samles i konsol, hvorpå Frelseren står med scepter og verdenskugle. På hjørnerne engle, som oprindeligt har holdt lidelsesredskaber; kun den enes, en søjle, er bevaret. Imellem dem små topstykker med gennembrudt bruskværk. Himlens gesims

er forsynet med bølgelister svarende til fontens, og midt på hver side sidder en krumknægt formet som volut, hvorpå englehoved. Under himlen hænger en due.

Tilsvarende, men dårligere bevarede fonte uden himmel findes i Pedersborg og Stenmagle, hvor figurerne antagelig er skåret af en anden billedskærer²⁷. Fonten er mørkferniseret. 1980 påtænkes en restaurering. I østligste fag.

**Fontefod*, romansk, af rødlig granit, uregelmæssigt cylinderformet, med vulst foroven og afløbsrende på siden. Den nederste del, som er beregnet til at være skjult under gulvet, er firkantet. Foden blev fundet under præstegårdens stald og 1905 skænket Nationalmuseet²⁸.

Dåbsfode. 1) 16-1700'rne, af tin, 62 cm i tv. Glat med en 10 cm bred fane, hvorpå slidt rosestempel. 2) (Fig. 14) skænket 1709 sammen med dåbskanden, af messing, tv. 40,5 cm. Fanen smykkes af drevne ornamenten. Under bunden, som - muligvis 1857¹¹ - er repareret med messingbånd langs kanten, graveret versalindskrift: »Niels Pedersen Brink Maren Christens daater 1709«.

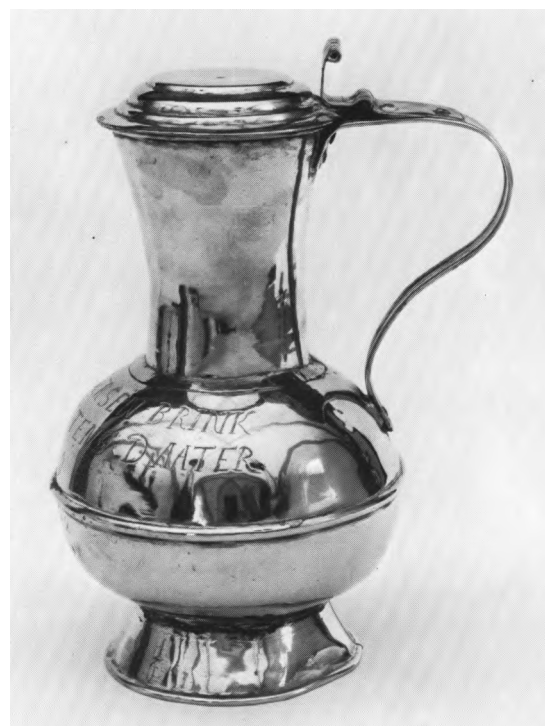
Dåbskander. 1) (Fig. 15), skænket 1709 sammen med dåbsfad nr. 2, af messing, 27 cm høj. Lav, keglestubformet fod, kugledannet korpus og høj hals. Låget er drevet op i flere afsæt, og hanken har gæk. På korpus graverede versaler: »Niels Pedersen Brink Maren Christens Daater 1709« og »Welt wie du wielt, Godt is mein Schildt«. 2) O. 1875²⁹, af messing, med graverede vedbendranker på pæreformet korpus. Står nu på altret.

Korbuekrucifikser. 1) (Fig. 16) o. 1275-1300. Kristusfiguren er 138 cm høj. Ansigtstudtrykket er roligt, velafbalanceret, øjnene åbne, munden lukket. Såvel hårets som skæggets udformning er særpræget (fig. 18). Tornekronen ligger som et flettet bånd rundt om hovedet og har stumper af afbrækkede torne i nogle af hullerne. Halsmuskulaturen er kraftigt markeret. I brystet sidder to dyvler til at fastholde armene, der har været indbladet bagtil i skulderen. Ribbenene er markeret ved indsnit i den flade brystkasse. Det knælange lændeklæde falder i bløde folder. Højre knæ er bøjet og foden lagt således over venstre, at indersiden vender fremad. Det meste af venstre fod mangler. I ryggen en kraftig udhulning, som rækker helt til lændeklædets underkant. Ingen staffing bevaret. Siden 1974 på nordvæggen i tredje fag.

2) (Sml. fig. 13) o. 1525, med sidefigurer, udført i samme værksted som krucifikserne i Kvanløse (s. 118), Kundby (Tuse hrd.) og Stenmagle³⁰. Opstillet på bjælke fra 1907.

Fig. 14-15. 14. Dåbsfad (s.333). LL fot. 1976. — *Baptismal dish*. 15. Dåbskande (s.333). LL fot. 1976. — *Baptismal ewer*.

Den ca. 135 cm høje figur hænger i skråt strakte arme med krummede fingre. På hovedet flettet tornekrone; håret falder i to lokker, den

Fig. 16-17. 16. Korbuekrucifiks (s.333). NE fot. 1980. — *Chancel arch crucifix*. 17. Anna selvtredje, fra tidligere (side) altertavle (s. 329). LL fot. 1976. — *St. Anne with Virgin and Child*. From a former side-altar.

ene foran højre skulder, den anden bag venstre. Øjnene er lukkede, næsen lang og lige, munden let åben. Nupret brystkasse med vunde i højre side. Det stramtsiddende lændeklædes ender flagrer vandret ud på hver side af lårene. Benene er skarprykkede, højre fod ligger over venstre.

Korstræet har vanlig sengotisk profil med hvælvet midtparti og hulede kanter. Nederste del af den lodrette stamme er fornyet. I korsskæ-

ringen flad glorieskive og derover skriftbånd. I enderne firpasformede felter med reliefskærne evangelistsymboler, hvoraf dog kun det øvre, ørnen, er fuldstændig bevaret.

De to sidefigurer, Maria og Johannes, 120-25 cm høje, har meget flade ansigter med lav pande, og Marias er ganske skævt. De bærer lang kjortel, hvis folder falder stift; derover kappe, som ligger på den ene skulder. Begge

figurer har firkantet udskåret ryg, som øjensynlig har været lukket med fastsiddende låg. Bag deres hoveder glorier med reliefskårne majuskler langs kanten: »Sancta Maria mater« og »S Iohannes evan(gelist)«.

Ved restaureringen 1907 rensedes gruppen af Niels Termansen, der udførte den nye staffering på grundlag af de fundne farvespor. Kristusfiguren har naturlig karnation, mørkebrunt hår med grøn tornekrone og forgyldt lændeklæde med blå for. Korstræet er grønt med brune kanter, firpassene blå med røde kanter. De forgyldte evangelistsymboler holder hvide skriftbånd, hvorpå navnene med sorte versaler. Maria og Johannes bærer forsøvede dragter og mørkeblå kappe med rødt for eller omvendt. Røde glorier med forgyldte stråler og blå bund for majusklerne. På korets nordvæg, over døren til sakristiet³¹.

Prædikestolen (fig. 19), med det reliefskårne årstal 1657 på himlen, er ligesom stolene i Butterup, Nørre og Sønder Jernløse udgået fra Lorentz Jørgensens værksted³². I opbygning og udførelse svarer den til de nævnte stole, men emnerne for storfelternes reliefskårne fremstillinger er afvigende³³.

Der er fem fag flankeret af dydehermer: Tro, Håb med korslagte hænder svarende til Butterup og muligvis oprindelig holdende anker (jfr. Nørre Jernløse), Klogskab, Mådehold og Styrke med hjelm på hovedet. Skafterne smykkes af masker eller frugtklaser. Storfelternes arkader er næsten helt opløst i bruskværk. Kun kapitælerne er markeret med tandsnit; tilsvarende liste angiver overkanten af feltets nederste, kartoucheformede del. Emnerne for arkadescenerne er: Syndefaldet. Frem fra kundskabens træ, om hvis stamme slangen snor sig, kigger en engel med flammesværd i hånden, ligesom i fremstillinger af uddrivelsen af paradys. Andet felt viser Kristus på korset, som er rejst mellem to telte; foran dem ses to små personer, den ene knælende i bøn. Ved Kristi venstre side et T-formet kors med kobberslangen. I næste felt daler mannaregnen ned fra himlen og bliver samlet i tre kurve. Til venstre står Aron foran et telt; han holder en lang kæde, hvori et (fornyet)

Fig. 18. Detalje fra korbuekrucifiks, sml. fig. 16 (s. 333). NE fot. 1980. — *Detail of chancel arch crucifix (cf. fig. 16).*

røgelsekar, og til højre peger Moses med sin stav mod himlen. Den følgende scene viser Jesu dåb; Johannes står ved hans venstre side, mens en stor helligåndsdue dykker ned fra øverste del af feltet. Til sidst en dommedagsfremstilling, hvor verdensdommeren, iført lændeklæde, sidder øverst i feltet; forneden bliver de dømte torteret med en fork, mens de frelste går mod paradys. Glat postament med fremspringende led under kurven, på hjørnerne bøjler med diademhoved. Gesimsen har glatte frisefelter, indrammet af profillister og på hjørnebøjlerne englehoved. Under håndlisten udsavet bort som på værkstedets andre stole, men ikke identisk.

Under stolen samles seks bruske bøjler om vindrueklase. Opgangspanelet er glat, mægleren har bruskebarokke reliefskæringer og afsluttes foroven af englehoved.

Himlen er i hovedtræk opbygget som en illustration af Johannes' syn på Patmos, hvor Kristus åbenbarede sig for ham mellem de syv lystestager (Åb. 1, 12f.). Den rigt udformede,

Fig. 19. Prædikestol fra 1657 udført i Lorentz Jørgensens værksted (s. 335). LL fot. 1976. — *Pulpit from 1657 made by Lorentz Jørgensen's workshop.*

ottekantede himmel har bevaret alle led: hænge- og topstykker, hvorimellem hjørnespir formet som stager med brændende lys, samt den kronende figur i fodsid kjortel og med et »guldbælte« om brystet og stjerner på højre hånds fingre. To af topstykkerne er glatte med påsat englehoved, tre har reliefskæringer: Frederik III.s initialer, Seefeldt-våben og derunder skriftbånd med versaler: »Iørgen Sefelt ano« og Sehested-våben hvorunder: »F(ru) Kar(e)n Se(he)st(ed) 1657«³⁴.

1807 trængte stolen til opmaling¹⁵; nu står den i umalet eg med et tykt lag fernis. 1868 var den flyttet fra midten af kirken op mod koret¹¹, måske til den nuværende plads i det sydøstre hjørne af andet fag.

Stolestader, 1868¹¹, svarende til stolene i en række af egnens kirker, bl.a. Stenmagles fra 1862-63 og blandt de ældste Kirke Flinterups fra 1858³⁵. På en del af gruppens stole er udsmykningen under armlænene udført af støbejern, f.eks. i Stenlille (Merløse hrd.). Dørfløjene fra et (†)stolesæt tjener som vægpanel; i skibets østre fag, henholdsvis på nord- og sydvæggen ses indskårne versalindskrifter: »Anno 1632 loed Olvf Madtzen dete arbid gjøre« og »Anno 1632 loed Elfar Nielsen dete arbeid gjøre« (sml. gravsten nr. 6). Egetræsmaled. 1807 var skranken i kirkens vestende for tyendes *stole* løs og forfalden¹⁵. †*Herskabsstole*. De to øverste mands- og kvindestole var o. 1750-75 forsynet med navne og våbener for Bonderups ejer i slutningen af 1500'rne, Otte Nordbye og Elline Basse³⁶ (sml. †kisteplyade).

To *bænke*, 1860¹¹, af fyr, langs våbenhusets nord-og sydvæg. Egetræsmaled.

1822 trængte knæfaldet i en †*skriftestol* til at overklædes og udstoppes¹⁵.

Degnestol (fig. 22b), med reliefskåret årstal 1525. Af den oprindelige stol er bevaret to gavle, hvorimellem et nu 153 cm langt panel med to gange tre fyldinger, af hvilke den midterste forneden er læge for et skab indrettet under pulten³⁷. Foroven på den ene gavl er udsparet et kvadratisk felt med medaljon hvori våben for Lave Urne, biskop i Roskilde; i sviklerne trebladsblomster. På den anden gavl ses reliefskåret fremstilling af den hellige Katharina af Alexandria³⁸ i udsparet rektangelfelt hvorover dateringen i et bånd: »A(nno) d(omini) m d xxv« (fig. 22 a). Den kronede kongedatter er fremstillet stående i et hvælvet rum; bag hende ses to rundbuede vinduer med blyindfattede ruder. Hun er klædt i lang kjole med pufærmer og firkantet halsudskæring, hvorunder ses rynket lin. Over armene bærer hun en kappe, som falder folderigt ned foran kjolen. Håret er flettet og rullet op ved ørerne. I venstre hånd holder

Fig. 20-21. 20. Detalje af font, sml. fig. 13 (s. 331). LL fot. 1976. — *Detail of font, (cf. fig. 13)*. 21. Detalje af prædikestol, sml. fig. 19 (s. 335). LL fot. 1976. — *Detail of pulpit (cf fig. 19)*.

hun opslået bog og fatter med højre om et stort sværd; foran fødderne ligger hendes forfølger, den overvundne kejser Maxentius. Begge gavles gennembrudte topstykker har rigt udsavet akantusbladværk omkring kolbeblomst; fornedden ender to bladstængler i fuglehoved. Til siderne snoede stave.

Af forsidens seks fyldinger er den ene forsynet med foldeværk, mens der i de øvrige er konstateret spor af pålagt, gennembrudt bladværk, som det kendes f.eks. på den beslægtede stol fra 1533 i Stenmagle og den jævnaldrende, men sammenstykkede degnestol i Haraldsted³⁹. På lågen sidder oprindelige *gangjern* og *dørring*. Stolen, som står ved korets sydvæg, fremtræder i renset eg⁴⁰.

† *Panel*. Ifølge indberetning fra 1758 fandtes følgende indskrift fra Ps. 23 på et panel værk i sakristiet: »Om jeg end skal vandre . . . Anno 1590 lod Rasmus Degn i Thoestrup og Mads Bonde i Mærløse gjøre disse Paneler.«¹⁸.

† *Monstransskab*, fra 1526, jernbeslået, med »udskåren« minuskelindskrift: »An(n)o d(omi-ni) mdxxvi [amor] vi(n)cit (o)m(ni)a« (. . . kærlighed besejrer alt). 1842 var det solgt til en bonde i Have Borup. Indmuret i sakristiets væg⁴¹.

Pengeblok, 1800'rne⁴², 77 cm høj, heraf er de øverste 57 cm jernklædt ligesom låget, der midtpå har cirkulær pengetragt. Lågen, som findes foroven i forsiden, lukkes af to hængselbånd. Egetræsmalet. I skibet, syd for indgangsdøren.

Pengebøsse, 1800'rnas sidste halvdel, af messing, vaseformet, med pengeslids i låget. Ved hjælp af jernbånd lige under låget er bøszen fastgjort til blikskjold, som hænger på væggen over en konsol, hvorpå bøszen står. Sortmalet. I tårnrummet, på østvæggen, syd for døren.

Dørfloje. 1) Fra sakristiets opførelse, o. 1525, samlet af to planker, hver 52 cm brede, og holdt sammen af to revler. På den side, der vender mod koret, er døren senere, i 1500'rnas slutning,

Fig. 22 a-b. Degnestol fra 1525 med biskop Lave Urnes våben (s. 336). a. Gavl med fremstilling af Den hellige Katharina af Alexandria. b. Helhed. LL fot. 1980. — *Parish clerk's chair 1525 with the arms of Bishop Lave Urne. a. Bench-end with representation of St. Catherine of Alexandria. b. Entirety.*

beklædt med delvis fornyede rammestykker, som danner fire rektangulære felter. I skæringspunktet sidder en oprindelig *dørring* på rigt ornamenteret jernplade. Ligeledes oprindeligt, skjoldformet *læseblæk*. På sakristisiden *lås* fra 1600'erne med fornyelser. Døren er egetræsmalet på begge sider.

2) Med indskåret årstal 1587. Fløjen består af fire planker, 27-30 cm brede, som på den indvendige side holdes sammen af revler. Ydersidens rammeværk, der danner fire arkadefelter, repræsenterer en på egnen ofte forekommende type, jfr. bl.a. dørføj nr. 3 i Sønder Jernløse (s. 152 med fig. 33). I det glatte felt over de øvre arkader ses dateringen: »Anno domini 1587

Ra...«. Døren har været udsat for en del reparationer og fornyelser. Midtpå sidder en samtidig *dørring* og på indersiden en stor *kasselås*. Brunmalet på ydersiden, indvendig står den i blank eg. Til ligkapellet (nordre våbenhus).

*3) Jævndrende med nr. 2. Af dekorationen er kun den spærformede gavl og et bueslag under gesimsen bevaret. Indskårne initialer »KH«. Dørfløjen var genanvendt i materialhus på kirkegården og kom ved dettes nedrivning 1948 til Holbæk Museum⁴³.

4) 1837¹¹, bestående af fem glatte planker. Til tårntrappen.

5) 1800'erne, bestående af fire planker, på indersiden sammenholdt af to revler. På ydersi-

den er slået rammelister, hvorimellem otte spejlfyldinger; brunmalet. Sakristiets yderdør.

Orgel, bygget 1953 af I. Starup & Søn, København. Syv stemmer, én transmission, ét manual og pedal. På pulpitur fra 1868 i skibets vestende. Facade tegnet af A. Lautrup-Larsen⁴⁴.

**Orgel*, bygget 1868 af Knud Olsen, København. 1954 flyttet til Høm kirke (Sorø amt)⁴⁵. Fire stemmer, ét manual. Disposition: Manual (c-c''): Bordun 16 Fod, Gedakt 8 Fod, Fugara 8 Fod, Principal 4 Fod.

Seks høje, smalle *salmenummertavler* i profilerede rammer, der er egetræsmaledede som stolene.

I øvrigt er de sorte med hvid fraktur: »Før Prædiken« og »Efter Prædiken«. Til skyde-numre.

Præsterækketavle, skænket 1943, udført efter tegning af arkitekt Arne Finsen, Ribe. I tårnrummet.

Lysekroner, skænket 1784 (jfr. indskrift) og udført ved denne tid. Kronen har to gange seks grenede lysearme, hvorimellem pyntearme endende i klokkeblomster. Stamme med kugleled. Indskrift med fordybet skriveskrift på hængekuglen, som ender i pæreformet led: »Til et Æreminde for Sin Salige Mand Herr Niels Hansen Bruun Fød den 7de August 1716 Først (!) Præst Til Jydstrup og Walsøllille udi 7 Aar Derefter Kaldet til Tostrup og Uggerløse Hvor hand efter 27 Aars Troe Arbeide er gaet Til sin Hvile den 21de Febr 1783 i sid(!) Alders 67 Aar haver hands efterladte Enke Anna Bruun fød Wøldike Skienket denne Lysekroner Kirken til Prydelse og Nytte 1784«. I tredje fag.

Seks mindre lysekroner fra 18-1900'rne, i renæssanceform, hver med tre arme. Siden 1923, da lysekronernes ophængning ændredes⁹, hænger der to i skibets andet og fjerde fag, en i sakristiet og en i tårnrummet.

Hatteknager, 18-1900'rne, af træ, i form af små, afsavede rundstokke. Egetræsmaledede. På våbenhusets nord- og sydvæg.

Et *tårnur* blev 1663 repareret af Philip Seiermager, København. Det havde da stået stille siden S. Martini (11. nov.) året før¹⁰.

Klokker. 1) »Støbt af I C & H Gamst København Anno 1828«. Tvm. 100 cm. Indskrift om

halsen under bladbort. Ophængt i slyngebom. 2) »Støbt af H Gamst H C Lund Kiøbenhavn 1848«. Tvm. 87 cm. Indskrift om halsen under lav bladfrise. Ophængt i vuggebom. 1942 blev klokkerne repareret ved August Nielsen, Roslev⁹, og igen 1972 ved samme firma.

†*Klokker*. 1) Ved klokkeskatten 1528 afleveredes en klokke⁴⁶. Indberetningen 1758¹⁸ omtaler to; alderen på den største og formentlig ældste, opgives ikke. 2) Middelalderlig, indskrift med »munkebogstaver«: »Ave Maria. Gratia plena dominus tecum benedicta tu in mulieribus et benedictus etc.« (hil være dig Maria, du benådede, herren være med dig, du velsignede blandt kvinder . . .)⁴⁷. 1812 var klokken revnet og ubrugelig; to år senere sendtes den til omstøbning, hvorfra den endnu ikke var kommet tilbage 1816¹⁶. Allerede 1825 var den igen revnet, så at den ikke kunne repareres, og blev omstøbt 1828¹¹. 3) 1577, med store, »latinske« bogstaver: »Also heft Godt de Welt gelewet dat He sinen enigen Son gaf up dat alle de an in glowen nicht vorloren werde synder dat ewige Lewen heben. 1577«. 1848 blev den mindre klokke omstøbt¹¹. 4) 1739, støbt af Laurentius Strahlbom, Lübeck, omtalt af Nyrop, der som kilde opgiver privat meddeler⁴⁸.

Klokkestol, 1800'rne, af fyr, med dobbelt krydsbånd.

GRAVMINDER

Gravsten. *1) (Fig. 23) 1323. »Anno do(mini) mcccxxiii die s(anc)t(i) Lvce ewangeliste sepvltvs est hic Willelmus(!) filius Mathei« (I herrens år 1323 på evangelisten Lukas dag er Wilhelm, søn af Mathæus begravet her). Rødgrå kalksten, 189x92-75 cm, med fordybende, gotiske majuskler mellem rammelinjer. Ifølge Pontoppidans Danske Atlas⁴⁹ sås (1774) en munk udhugget i fuld korpus midt på stenen. På Søren Abildgaards tegning⁵⁰ er kun angivet en spidsbue med antydning af krabbeblade. Stenen lå dengang på kirkegården, men var 1838 flyttet til Merløse kro, hvor den brugtes som trappesten, indtil den 1912 blev købt af Nationalmuseet⁵¹.

2) (Fig. 25) o. 1572. Hr. Johannes Stag Ripen-

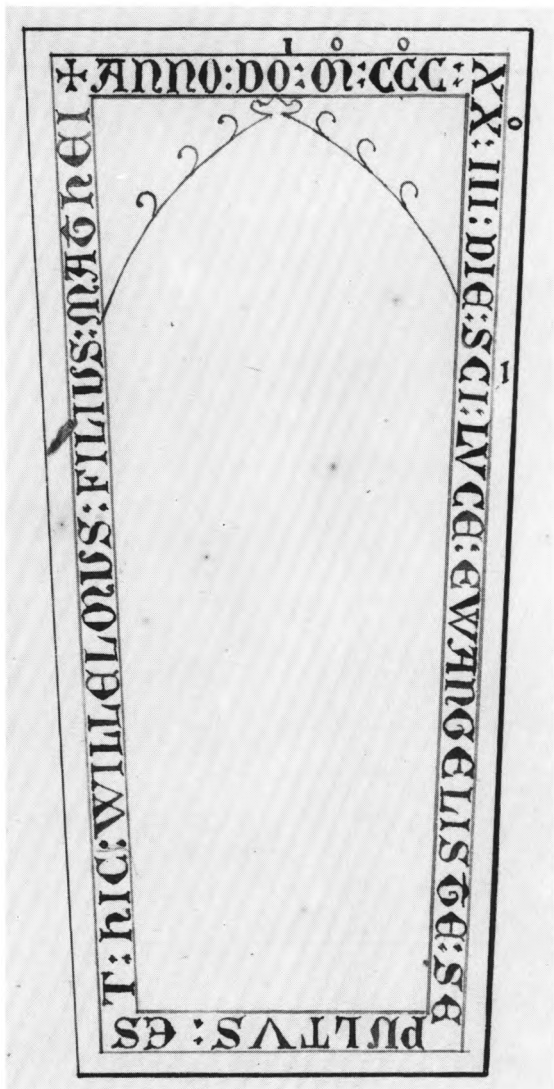

Fig. 23. *Gravsten nr. 1 over Wilhelm Matthæus' søn, †1323. Tegning af Søren Abildgaard (s.339). NM2. — "Tombstone no. 1 to Wilhelm Matthæus' son †1323.

sis, død 1572, sidste dag i april, i sin alders 27. år. Stenen bekostet af magister Niels Colding og hans hustru Anne Jacobsdatter⁵². Trapezformet kalksten, 204x110-57 cm, med fordybet, latinsk versalindskrift tværs over skrifttavlen, som krones af segmentgavl, hvori vinget kranium foran et skjold. På rammen latinsk, forskrevet indskrift og i sviklerne skjolde med timeglas og afdødes initialer, sammenskrevet »ISR«. Under indskrifttavlen akantusranker. Nederste del

af stenen kantes af rammelinje omkring religiøs indskrift i fire linjer, hvoraf den øverste er borthugget⁵³. I sakristiet.

3) O. 1575, med spor af oprindelig minuskelindskrift langs kanten. Delvis udslidt gravskrift med fordybet fraktur. Det fremgår, at afdøde boede i Tostrop og døde 1??4. Under indskriften et bomærkeskjold, hvori pil over rektangel og foroven på stenen halvrosen; svarende til tsten nr. 1 fra o. 1559 i Tølløse (s. 234 med fig. 17). Trapezformet kalksten, 171x85-70 cm, nedre højre hjørne mangler. Nederst på stenen gravskrift med fordybede versaler over Ane Arildsdatter, som boede i Ha(mmer)shuus og døde i (april) måned 1839. I skibet⁵⁴, nu i sakristiet.

4) O. 1625-50, med udslidt indskrift. Rødlig kalksten, 169x95 cm. Indskriftfeltet flankeres af hermer. I felt foroven på stenen to liggende putti med timeglas og kranium flankerende englehoved, forneden holder putti skjold, hvorunder kranium med korslagte knogler og englehoved. I koret syd for altret.

5) 1663. Af den næsten helt udslidte indskrift fremgår, at afdøde var født i Mierlose. Nederst på stenen er hugget to skjolde, det ene med bomærke som omvendt U med tre tværestreger, det andet med Jesumonogram; imellem dem dødningshoved, desuden årstallet 1663. I hjørnerne medaljoner med englehoved. Mellem de øvre fordybet, hestekoformet felt med relief-fremstilling af den opstandne med sejrspanen i venstre hånd. Billedforlægget for Kristusfiguren er brugt på adskillige gravsten⁵⁵, hvor opstandelsesscenen i øvrigt er forskelligt udformet. Flere af stenene har hjørnemedaljoner med englehoveder identiske med såvel dem, der findes på denne sten og sten nr. 6, som på gravsten nr. 3 i Ågerup. Lysegrå kalksten, 208 x 148 cm, med fordybede versaler.

Uden for den øvre rammelinje er med primitive versaler indhugget: Angar Nielsen Johanna Mikelsdatter, og inden for rammen årstallet 1740. I ligkapellet (nordre våbenhus).

6) 1666? (Elf)ar Nielson, tidligere kirkeværge, boede i Tostrop, †(19. okt. 1657), sml. (†)stolesæt, og hustru, Karen (Ibsdatter); stenen

bekostet af deres sønner ... år 1666?. Grå kalksten, 194x117 cm, med fordybde versaler hvori rester af udfyldning. Rammelinjer deler stenen i et stort indskriftfelt og mindre fod- og topfelt i hvis hjørner medaljoner med engle- hoder som på sten nr. 5, sml. i øvrigt gravsten nr. 3 i Ågerup. Mellem de øvre medaljoner fordybet Jesumonogram; på rammelinjen over de nedre er senere indhugget årstallet 1729. I koret nord for altret.

Muret begravelse. 1758 berettede præsten, at der foran altret havde været en muret begravelse, hvori ejerne af Bonderup, Otte Nordbye (†1592) og Elline Basse (død senest 1595), havde været nedsat, og at der på altret var en *†kisteplade* af kobber, hvorpå sås hans initialer »ONB« (sml. *†herskabsstol*)¹⁸.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Sognekaldsarkivet. Store Tåstrup-Ugerløse. Kirkebog 1693-1720. — *Godsarkiver.* Bonderup. Sager vedr. Ugerløse, Stenmagle og Stenlille kirker 1805-13. — *Ved embedet.* Forhandlingsbog for menighedsrådet ved Store Tåstrup kirke 1904-(76). — Se i øvrigt arkivalier for Holbæk amt i almindelighed s. 50.

NM2. Præsteindberetning 1810. Indberetninger ved Rosenstand 1868 (gravsten), M. Mackeprang 1906 (korbuekrucifiks og degnestol), N. J. Terman- sen 1907 (korbuekrucifiks), Chr. Axel Jensen (degne- stol), samme 1910 (inventar og gravminder med tilføjelse ved Kirsten Weber 1953), C. M. Smidt 1910 (kirkegård), Mogens Larsen 1974 (undersøgelse af inventar), Lars Vester Jacobsen og Bendt Mørken- borg 1977 (konserveringsrapporter om alterbordspa- nel), Hugo Johannsen 1976 (bygning), Marie-Louise Jørgensen 1976 (inventar og gravminder). — Byg- ningsbeskrivelse ved Hugo Johannsen, inventar og gravminder ved Marie-Louise Jørgensen. Redaktio- nen afsluttet april 1980.

Tegninger. *NM2.* To tegninger af samme gravsten ved Søren Abildgaard. — Opmålingsforslag til nyt orgel og opmålingsplan af kirken med stolestader ved A. Lautrup-Larsen 1946. — Plan ved M. Brahe 1959. — Plan og længdesnit ved Jørgen Thomsen 1978.

Notebøger. *NM2.* Worsaae XVIII, 103f. og 106; Kornerup IX, 14f.; C. M. Smidt XXVI, 2-16.

¹ DiplDan. DaRigBr. 2. rk. VIII, nr. 180.

² Roskildebispeens jordebog s. 160.

³ ActaPont. nr. 3287.

⁴ Landebogen s. 151.

⁵ RA. DaKanc. A28. 1630-1702. Fortegnelse og div. dok. vedk. kirker og sognekald.

⁶ Kronens Skøder II, 519f.

⁷ Kronens Skøder III, 93.

⁸ RA. DaKanc. A30. 1809. Fortegnelser over kirker og disses ejere.

⁹ Ved embedet. Forhandlingsprot. 1904-(76).

¹⁰ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkegsk. 1661-72.

¹¹ LA. Stiftsprovstearkivet. 1824-1900. Synsforret- ningsprot.

¹² Jfr. Himmelev (DK. Kbh. Amt s. 648 og fig. 4).

¹³ Muligvis fra 1662, da der indlagdes ankerbjælker, jfr. note 10.

¹⁴ LA. Godsarkiver. Bonderup. 1805-13.

¹⁵ LA. Stiftsprovstearkivet. 1803-08. Kirkesynsfor- retn. inklusive Merløse & Tuse hrd. 1808-26.

¹⁶ LA. Holbæk amtsprovsti. 1808-23. Synsforretn.

¹⁷ RA. Kultusmin. 1. Dep. 1848-1916. Journalsa- ger, jfr. note 11.

¹⁸ LA. Bispearkivet. 1758-59. Hist. efterretn. til HofmFund.

¹⁹ En tilsvarende fremstilling ses på altertavlen i Farendløse (DK. Sorø s. 515). Den er dateret til 1599 og svarer i opbygning til Store Tåstrups *†tavle*.

²⁰ Ifølge notat fra årene 1756-73 af S. Abildgaard på hans tegning af gravsten nr. 1.

²¹ DK. Præstø s. 913 og 943, fig. 4.

²² Indskrifter på dansk, latin og tysk findes på det bevarede storstykke af en »Katekismustavle« fra 1580 i Store Magleby (DK. Kbh. Amt s. 310, fig. 5).

²³ »Christopher [von Festenberg] kaldet Packish« (Pax) var lensmand på Holbæk. 1572 ægtede han Sophie Galt, †1603. Han overtog Bonderup efter Otte Nordbyes død 1592 og døde selv 1608.

²⁴ Synsforretningsprotokollen oplyser 1844, at den

Fig. 24. Landsbyplan 1782. — *Village map 1782.*

Fig. 25. Gravsten nr. 2 over Johannes Stag. †1572 (s. 339). LL fot. 1976. — *Tombstone no. 2 to Johannes Stag †1572.*

påbudte alterkande, hvis størrelse med hensyn til kommunikanternes sædvanlige antal, ansattes til 4 potter, endnu ikke var anskaffet, jfr. note 11.

^{24a} Til sættet hørte også et par små lysestager, ligeledes af sølv (jfr. note 18, hvor sættet er nævnt under den daværende annekskirke i Ugerløse).

²⁵ NM2. Håndskriftsaml. J. H. Larsen: Bidrag til topografisk beskrivelse ... 1842.

²⁶ Juni 1858 kunne det nye gelænder ved knæfaldet ikke lukkes, jfr. note 11.

²⁷ DK. Sorø s. 289, fig. 11, og s. 408 med fig. 11.

²⁸ Inv. nr. D 5847.

²⁹ 1861 fandt synet, at dåbskanden burde afløses af

en ny, jfr. note 11.

³⁰ I note 39, s. 127, er der gjort nærmere rede for gruppen, som muligvis skal udvides med flere arbejder. Se også DK. Sorø s. 408 med fig. 9-10 og s. 1243.

³¹ 1905 fandt man sidefigurerne liggende på lighuset (nordre våbenhus, der bruges som ligkapel) loft, hvorefter hele gruppen istandsattes.

³² S. 74, 100 og 147. Af disse er stolen i Nørre Jernløse signeret, mens den i Sønder Jernløse ifølge præstens samtidige notat er leveret af samme snedker.

³³ I sin artikel: Lorents Jørgensen, i ÅrbHolbæk, 1910, skriver Chr. Axel Jensen s. 18, at det store flertal af hans prædikestole har et særegent emnevalg, Adams og Evas historie, som endogså i enkeltheder genfindes hos læremesteren, Hans Gudewerth. — På stolen i Højby (Ods hrd.) fra 1656 findes de samme motiver som i Store Tåstrup.

³⁴ J. S. havde Holbæk med Merløse og Tuse hrdr. i forlening 1653-57. Hans anden hustru, Karen Clausdatter Sehested, arvede 1649 det nærliggende Åstrup (Voldborg hrd., Kbh. amt).

³⁵ DK. Sorø s. 409 og 400.

³⁶ Præsteindberetningen 1758 (note 18) anfører, at ON.s og EB.s navne sås på stolene, mens Søren Abildgaard (1756-73) aftegner ON.s fire anevåbener (mormoderens, Brockenhuus' ikke helt korrekt).

³⁷ Panelet er i hvert fald lidt forkortet, eftersom profilister mangler på fyldingerne i den ene ende.

³⁸ Katharina var patronesse for lærdom og universiteter, professorer og studenter samt for gejstligheden.

³⁹ Stenmagle hørte i ældre tid til Merløse herred, men ligger nu under Sorø amt (DK. s. 409). Den ene af de nuværende gavle på degnestolen i Haraldsted har ligesom i Store Tåstrup Lave Urnes våben. Det tindes tillige på Roskilde domkirkes celebrantstol, der anses for at være udført af samme snedker som dørflojen fra 1525 i Haraldsted, jfr. DK. Sorø s. 455f., Kbh. Amt s. 1671 og Jensen: Snedkere s. 33.

⁴⁰ Ifølge notat i NM2 istandsattes stolen 1907 snedkermæssigt. Dengang var der blå bund i den midterste og mønjerød i de yderste smalfyldinger.

⁴¹ Jfr. note 20, 18 og 25.

⁴² 1854 blev fattigblokken istandsat med forsvarlig lås og lukke, jfr. note 11.

⁴³ Inv. nr. 8762.

⁴⁴ Starup & Søns arkiv, Kbh.

⁴⁵ Yderligere oplysninger om orglet findes i Den danske Orgelregistrant, Musikhistorisk Museum og Carl Claudius' Samling, København.

⁴⁶ RA. Rgsk. ældre end 1559: Fortegnelse over indkrævede klokker.

⁴⁷ Samme indskrift findes på Butterup kirkes ældste klokke støbt 1425 af Henrik Nielsen, jfr. s. 78. Sml. Nyrop: Kirkeklokker s. 25.

⁴⁸ Nyrop: Kirkeklokker s. 49.

⁴⁹ VI, 173.

⁵⁰ Søren Abildgaard (1718-91) aftegnede »Danmarks Monumenter« i årene 1756-78.

⁵¹ Inv. nr. D 7930.

⁵² I Roskilde domkirke ligger en sten over hofpræst hos Frederik II, tidligere kannik i Roskilde, Niels Nielsen Kolding, †1578 (DK. Kbh. Amt s. 2043).

⁵³ Jensen: Gravsten nr. 393.

⁵⁴ LA. Sognekaldsarkivet. Store Tåstrup-Ugerløse. Kirkebog. 1693-1720.

⁵⁵ F. eks. i Køge, S. Nicolai kirke, gravsten nr. 98 og sten nr. 135 i Roskilde domkirke (DK. Kbh. Amt s. 255 og s. 2070).